

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreş, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

BALKANLARDA BİR ORDUGÂH KASABASINDAKİ OSMANLI MİRASI

Osman Köksal

Şumnu, Osmanlı klasik dönemi boyunca mülkî taksimâtta ki yeri bakımından kaza merkezi, barındırdığı nüfus ve sosyo-kültürel yapısıyla kendi halinde bir Osmanlı kasabasıydı. XVIII. Yüzyıl ikinci yarısından itibaren yaşanan yeni siyasî ve askerî gelişmeler, özellikle devletin Avrupa cihetindeki iki yakın komşusu Rusya ve Avusturya'nın tecavüzkâr politikaları nedeniyle ortaya çıkan savaşlarda alınan yenilgiler, Osmanlı Devleti'ni Balkanların savunulmasına yönelik bir dizi tedbir almaya sevketti. Tuna kıyısı boyunca sıralanmış irili ufaklı Osmanlı merkezleri aynı zamanda birer savunma mevzii olarak yeniden güçlendirildiği gibi bir oldu bittiyle Tuna mansabını geçerek Karadeniz kıyısı boyunca güneyle ilerleyecek yabancı güçleri Balkan sath-ı mailinde durduracak yeni bir savunma hattı oluşturulmasına çalışıldı. Bu noktada öne çıkan iki merkezden biri önemli bir liman kenti de olan Varna, diğeri aşağı yukarı aynı enlemde ve birincisinden 90 km. içerde bulunan Şumnu'ydu. Şumnu, savunmaya müsait coğrafi yapısı, Tuna kıyısındaki merkezleri Varna ve İstanbul'a bağlayan yolların kavşağında bulunmasıyla bundan sonraki süreçte hem Doğu Rumeli'deki Osmanlı askeri varlığının ordugah (karargah) merkezi, hem de önemli bir ikmal ve depo üssü olarak sivrildi. Bu konumu onu kısa sürede bölgedeki askeri ihtiyaçlardan doğan talebin karşılandığı hatırı sayılır bir imalât ve ehl-i hırfet merkezi seviyesine de yükseltti.

Böylece tamamen lokal ve konjonktürel şartlara bağlı da olsa, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra tedricen ve sürekli büyüyen, zenginleşen ve müteakip yüzyılın son çeyreğinde Tuna vilayet merkezi Rusçuk ile boy ölçüşebilecek bir şehir standardını yakalayan Şumnu idarî, askerî, dinî-tasavvufî, sosyo-kültürel ve ekonomik muhtelif türlerden pek çok eserle donatıldı. Burada kaza

merkezi içerisinde bulunan tarihî mirasın sadece genel bir tanıtımını yapmakla yetineceğiz.

Askerî Yapılar

Şumnu'nun bir askerî üs ve garnizon merkezi olarak öne çıkışının belirgin tarihi 1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Ruslar, 1770'de Tuna'nın sol kıyısındaki Kartal'da Sadrazam Halil Paşa idaresindeki müşterek Osmanlı-Kırım ordusunu bir gece hücumuyla darmadağın edip ertesi yıl Tulça ve Maçin'i işgal ederek zahmetsizce Tuna deltasını geçerek Babadağ'daki Osmanlı karargâhını yağmalayınca, ikinci defa sadarete getirilen Muhsinzade Mehmet Paşa stratejik bir kararla ordu karargâhını Doğu Balkan geçitlerini koruyan en mühim mevki konumundaki Şumnu'ya taşımış ve gerekli tahkimatı yaptırmıştı.¹ Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilişine kadar geçecek yüz yıldan uzunca bir süre Şumnu, Tuna (Balkan) Ordusunun yegane karargah merkezi oldu ve adı daha çok "Şumnu Ordugahı", "Şumnu Meştası" ya da "Meşta-yı Hümayun" olarak anılmaya başlandı.² Bu süreç içerisinde şehir çevresi muhtelif tarihlerde inşa edilen gerek savunma amaçlı tabya ve palanga türü tahkimli yapılar, gerekse kışla, ambar, depo ve benzeri askerî iaşe ve ibâtesi ile her türlü silah mühimmat ve cephanesinin muhafaza ve ikmali için gerekli alt yapı tesisleriyle donatılmıştır.

Savunma amaçlı yapılara bir örnek Istraca Palangasıdır. İlk bânisinin adına izafeten Halil Paşa Palangası da denilen yapının önceki konumuyla ilgili ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Palanga, Sultan II. Mahmud'un Şumnu'da inşasını emrettiği tesisler arasında som taş duvardan üç kat olarak yeniden yapılmış ve bu son haliyle başlı başına bir "kal'a-i cesîme" görüntüsüne kavuşmuştur.³

Tabya türünden tahkimli yapılar ilk defa Rusların Şumnu'yu kuşattıkları 1774 yılında yapıldı. Ancak Sadrazam Muhsinzade Mehmet Paşa'nın alâcelle yaptır-

¹ Şumnu civarında yapılan bu ilk tahkimat cümlesinden yedi ay içerisinde şehrin muhtelif yerlerine kazılan hendekler, oluşturulan toprak tabyalar vesaire için bkz. *Vâsıf Tarihi*, II/125-126

² Şumnu'nun stratejik önemi, bir askerî üs ve ikmal merkezi olarak yükselişiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Osman Köksal, *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Ordugahı Kasabası Şumnu*, Ankara 2006, s. 54-69

³ Palanga kitabesinin metnini de Şumnu Bina Eminliği kitabetine memur Talib Efendi inşâd etmiştir. *BOA, HH*, 589/28 993.C

dığı tahkimat daha çok toprak tabya türündendi.⁴ Daha esaslı iki tabya 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sürecinde Serasker Ağa Hüseyin Paşa'nın gayretleriyle yapılan Çengel ve Fedai Tabyalarıdır. Son derece çalışkan ve hayırsever bir kişiliğe sahip Hüseyin Paşa şehrin savunması açısından stratejik öneme sahip iki tabyayı kısa sürede tamamlattır.⁵ Ayrıntısına vakıf olmamakla birlikte her ikisi de taş örgülüdür. Topçuluğun önem kazanmasına paralel olarak civardaki tabya istihkamâtı da artmıştır.⁶

Şumnu'da inşa edilen kışla ambar, depo ve benzeri alt yapı tesisleri yönünden en büyük pay Sultan II. Mahmud'a aittir. Döneminde cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşı sürecinde Rus kuvvetlerinin ciddi bir dirençle karşılaşmadan Edirne'ye kadar inivermelerini hayret ve üzüntüyle tecrübe eden sultan, savaşın hemen ardından Balkanların savunma imkânlarının arttırılması, bu çerçevede bölgenin kritik merkezlerindeki mevcut tesislerin tamiri veya sıfırdan yapılacak tesislerle donatılmasını emretti. Sultan Mahmud'un imar faaliyeti cümlesinden tamiratlar dışında Şumnu'da yapılan tesisler bir süvari kışlası ile birer zahire ve mühimmat ambarı ile bir kargir cephaneden oluşmaktadır. Bunlardan süvari kışlası kasabanın hemen doğu çıkışında Demir kapı ve Sığır kapısı arasında Samatya Bağları mevkiinde inşa edildi.⁷ Kışla günün şartlarına göre her türlü donanımına sahipti.⁸ Kuzey doğusunda kalan tophane ve daha güneydeki piyade kışlası ile birlikte şehirde üç ayrı kışla oluştu.⁹ Tesislerin bir an önce ve aksatılma-

4 Sadrazam Mehmed Paşa şehrin saldırıya açık yerlerine yedi ayda beş metre derin altı metre derinliğinde hendekler açtırıp önüne toprak yığdırarak uzunluğu on bin metreyi (zira') bulan bir savunma hattı oluşturmuştu. *Vâsıf Tarihi*, II/125-126

5 Lütfi Efendi'nin naklettiği hamasî bir hikaye Fedai Tabyasının neden bu adı aldığını da açıklamaktadır: Hüseyin Paşa, Koca Yusuf Paşa zamanından (1768-1774 savaşı) beri Rusların top ateşiyle Şumnu'yu taciz ettikleri bir tepeyi Esat Paşa ile birlikte anlaşarak ödül vadiyle temin ettikleri ikişer yüz fedai ile bir gece işgal edip yanlarında götürdükleri çok sayıda amele ile aynı günün akşamına kadar burada bir tabya yaptırmış ve adına Fedai Tabyası denmiştir. *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, YKY, İstanbul 1999, II/343

6 Vilayet Salnamesinin envanterine göre Şumnu civarında tophane ile birlikte muhtelif türde 14 tabya mevcuttur. Ek: tablo

7 Buradaki iki Türk ve iki gayrimüslim (Bulgar)e ait toplam altı buçuk dönüm tutarındaki dört parsel arazi sahiplerinden "beher dönümü elli kuruş" bedel ile kamulaştırılmıştı. *BOA HH*, 589/28 993.E

8 Kışlanın inşasından epeyce sonra 1861 yılında bazı incelemelerde bulunmak üzere Şumnu'ya kadar gelen Prusya Kralı III. Frederik'in kardeşi Prens Albert söz konusu kışlayı da gezmiş, hem kışlayı hem de buradaki eğitim ve disiplini çok beğenmişti. Bkz., süvari miralay Nazif Bey'in makam-ı seraskeri'ye tahrîrâtı, *BOA, İ HR*, 10 392 (27 M. 1278/4.8.1861)

9 Kışlaların yerleri için ek:1 kroki

dan bitirilmesi için eski çavuşbaşılarından Hacı Atâ Efendi Şumnu Bina Eminliğine atanmış, Ebniye-i Hassa müdürü Abdülhalim Efendi de gerektiğinde gidip gelmek ve nezaret etmekle görevlendirilmişti. Tesislerin toplam maliyetini söyleyememekle birlikte ilk yıl için inşaat masrafı olarak kararlaştırılan para, 500 kese peşin ve inşaat mevsimi olarak kabul edilen Zilhicce ibtidasından Kasım ayı sonuna kadar da aylık 250 keseydi.¹⁰ Her şeye rağmen inşaatlar kısa sürede tamamlandı ve 1837 yılında Rumeli seyahatine çıkan II. Mahmud Şumnu'da yaptırdığı tesisleri teker teker gezip yerinde inceledi.¹¹ Tanzimat sürecindeki gelişmelere paralel olarak şehirde birer tophane ve zaptiye binası inşa edildi.

Dinî-Tasavvufî Eserler

Şumnu'daki dinî yapılar arasında öncelikle ibadetgâh konumundaki cami ve mescidleri anmak gerekir. Şehirde irili ufaklı epeyce ibadetgâh bulunmaktadır ve bu bakımdan her biri birer "minare ormanı" görüntüsü sergileyen Balkan şehirlerine Şumnu da fazlasıyla uyar. Yerli arşiv kayıtlarını değerlendiren Ayverdi kasaba içerisinde 63 cami ve mescid adı belirlemiştir.¹² Ancak bu rakam içerisinde muhtelif sebeplerle yıkılıp yeniden inşa edilerek adı değişen, ya da tarihi süreç içerisinde muhtelif nedenlerle adları değişen, dolayısıyla farklı dönemlerde farklı adla anılan ibadetgâhlar bulunabileceğinden gerçeği yansıtmaz. Buna karşılık 1841 yılında Tanzimat Müfettişliği göreviyle bölgeye gelen Ahmed Arif Hikmet Efendi, Şumnu'daki 15 civarında caminin adını verir ki muhtemelen önemli gördüklerini kaydetmiştir ve eksiktir.¹³ Salnâmelerin verilerine göre yüz yılın son çeyreğinde şehirde 40 cami ve mescid vardır,¹⁴ bu sayıya göre düzenlenmiş bir liste ek olarak sunulmuştur.

Camiler içerisinde en eskisi çevresindeki mahalleye de ad olan Cami-i Atik (Eski Cami)'tir.¹⁵ Önünde dershanesi, medrese odaları bulunan caminin iki tarafında

¹⁰ Bu konuda bina emini Atâ Efendi'nin takriri, *BOA HH, 597/29 315* (1248/1832)

¹¹ Sultan'ın Şumnu ziyareti ve buradaki incelemeleri için bkz., Köksal, s. 142-144; binaların kitabe metinleri için: belge:1-4

¹² Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, İstanbul 1982, IV/105-107

¹³ Mahir Aydın, "Ahmed Arif Hikmet Beyefendi'nin Tanzimat Müfettişliği ve Teftiş Defteri", *Belle-ten*, LVI (Nisan 1992), s.114

¹⁴ Bkz., *Tuna Vilayet Salnâmesi* 1285, s.106; *Tuna Vilayet Salnâmesi* 1289, s.107

¹⁵ 1506 (912) yılında Niğbolu ve Sofya'daki eserler için vakıfda bulunan Yahya Paşanın bu cami için de vakıfları vardır. Yine Nasuh Paşa'nın vakıfları dolayısıyla camiye Nasuh Paşa Camisi de denilmektedir. Krş., Osman Kesioğlu-Taha Özaydın, "Bulgaristan'da Türk-İslam Eserleri", *Vakıflar Dergisi*, Sa.XVII (1983), s.123; Ayverdi, IV/105

yer alan hazîrede bazı ileri gelenlerin kabirleri bulunmaktadır.¹⁶ Eski camilerden Saat Camii 1580 (988), yine içinde bulunduğu mahalleye adını veren Solak Sinan Camii 1667 (1087) yılında yapılmıştır.

Şumnu'daki dinî eserler içerisinde mimari açıdan en görkemlisi, bu güne kadar ulaşabilen tarihli ibadetgâhlardan olan Şerif Halil Paşa camisidir. Aslen Şumnu'lu olan Halil Paşa, camisini dedesi Şaban Bey'in kendi adına yaptırdığı caminin yerinde, yanında mektebi, medresesi, şadırvanı ve kütüphanesiyle birlikte küçük bir külliye olarak 1744 yılında inşa ettirmiş ve hayrâtını geniş vakıflarla desteklemiştir.¹⁷ Mimari yönüyle caminin Lale Devrinin meşhur sadrazamı Damat İbrahim Paşa'nın kendi memleketi Nevşehir'de adına yaptırdığı cami stiline benzediği söylenmektedir. Halk arasında Yeni Cami olarak bilindiği gibi yerden 25 metre yükseklikteki büyük kubbesinden dolayı "Tombul Cami" de denilmektedir. Yine 41 metre yüksekliğindeki ince minaresi yapıya ayrı bir zerâfet vermektedir.¹⁸

Şehirdeki son dönem camilerinden biri Rusçuk'ta divan kâtipliğinde bulunan Halim Efendi'nin himmetiyle 1824 (1240) yılında yapılan Muradiye Camii'dir. Debbâğhane Camii daha geç bir tarihte 1848 (1265) yılında inşa edilmiştir. Kırım muhacirlerinin meskun olduğu Tatar Mahallesi'ne Rifat Paşa, 1869 (1286) yılında "kızlarının hayırla yâd edilmesi için" bir cami yaptırmıştır.

Tasavvufun Rumeli'de Anadolu'dan daha popüler, daha etkin ve yaygın bir kültürel unsur olarak hâkimiyetini sürdürdüğünü görüyoruz. Tasavvufî hayatın vazgeçilmez mekânları olarak Şumnu'nun en eski tekkelerinden biri Evliya Çelebi'nin adını andığı Köprübaşı Tekkesi'dir.¹⁹ Yine aynı yüzyılın bir başka dergâhı Saçlı Şeyh İbrahim Efendi Tekkesi, muhtemelen bir celvetiyye tekkesidir.²⁰ Muhsinzade Mehmed Paşa'nın 1770 yıllarında inşa ettirdiği tekkesi, cerra-

¹⁶ Örneğin, Osmanlı-Rus Harbindeki başarısızlığı dolayısıyla 1790 yılında idam edilen sadrazam Rusçuklu Hasan Paşa'nın kabri buradadır.

¹⁷ Halil Paşa vakfı üzerinde bir değerlendirmeyi Keskiöğlü yapmıştır: Osman Keskiöğlü, "Şumnu'lu Şerif Halil Paşa Vakfı", *Vakıflar Dergisi*, Sa.19 (1985), s.25-29

¹⁸ Caminin banisi Şerif Halil Paşa, bazı memuriyetlerden sonra 1736 yılında sadaret kethüdalığına, 1739'da baş muhasebeciliğe atanıp 1743 yılında ikinci defa sadaret kethüdalığına getirilmiş; 1748 yılında Bosna valiliğine tayinin ardından 1753 (11659 yılı başında aniden (füceten) vefat etmiştir. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III/142; Caminin mimari özelliği ve görüntüleri için bkz., Ayverdi, IV/111-112; Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul 1984, s. 472-475

¹⁹ Evliya Çelebi'nin Şumnu'da kaydettiği tek tekke budur. Seyehatnâme, III/178

²⁰ Şeyh İbrahim Efendi ile oğlu Abdülhay Efendi Mevleviliğin Celvetiyye koluna bağlıydılar.

hiye tekkesiydi. Yeniçeri Ocağının kaldırılışından sonraki bazı kayıtlarda Bektaşiliğin adının bile anılmaması,²¹ eskiden beri önemli bir garnizon merkezi Şumnu için daha da ilginçtir. Hâlbuki Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın 1790'dan önce yaptırdığı kendi adıyla anılan tekkesi bir Bektaşî tekkesiydi.²² Gazi Hasan Paşa'nın zaviyesi dışında son döneme kadar varlığını koruyan tekkeler arasında Abdülhay Efendi Tekkesi, Çukur Tekke (Karabaş Zaviyesi),²³ Hafız Baba Tekkesi,²⁴ Namazgâh Tekkesi, Rifâiye Tekkesi²⁵ ve Sinan Bey Tekkesini sayabiliriz. Bunun yanında Köşkler Boğazının eteğindeki Gelberi Sultan Tekkesi²⁶ ile etrafı yarı mitolojik hikâyelerle çevrilmiş Maçınli Baba Türbesi önemli eserlerdendir.

Eğitim Kurumları, Sosyo-Kültürel Yapılar

Kültürel vasatı yüksek, eğitim geleneği olan ve kalabalık müslüman nüfus barındıran bir yerleşim birimi olarak Şumnu, ilk ve orta derecede eğitim veren epeyce mektep ve medreseye sahiptir. Ancak bunların çoğu devrin eğitim-öğretim anlayışına uygun olarak camilerle bütünleşmiş, daha doğrusu her biri bir caminin müstemilatı konumundaki yapılardır.

Salnâmelere göre XIX. Yüzyıl son çeyreğinde şehirde 22 mektep, altı medrese bulunmaktadır.

²¹ Örneğin Şumnu'nun 1845 tarihli temettuat kayıtlarından tespit ettiğimiz kadarıyla şehirdeki beş şeyhin hepsi "tarikât-ı aliye-i Rifâiyeden gösterilmiştir. Bunlardan birisi olan Şeyh Mehmed Ali. B. Ali Efendi Cezayirli Hasan Paşa Tekkesi postnişinidir. Hâlbuki söz konusu tekke Bektaşî tekkesi olarak inşa edilmişti.

²² 1790 yılında vefat eden Gazi Hasan Paşa, Şumnu'da adına yaptırdığı Bektaşî tekkesinde defnedilmişti. Ahmed Cavid, *Hadikatü'l-Vüzerâ Zeyli*, s. 43; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1973, IV/449

²³ Balkanların bir başka köşesinde Prizren'de de Mustafa Karabaş Efendi'ye ait bir Karabaş Baba Türbesi vardır. Bkz., Raif Vırmıçça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*, Ankara 1999, s.166-167. "Karabaş" adı büyük olasılıkla kullanılan başlık veya sarık renginden gelmektedir.

²⁴ Evkaf defterinde adı geçen beş tekkeden biridir. Diğerleri Cezayirli Hasan Paşa Tekkesi, Hafız Efendi Tekkesi, Abdülhay Tekkesidir. BOA, *Nezaret Sonrası Evkaf Defteri no:10 267*, f.1 Hafız Baba Tekkesi XIX. Yüzyıl başlarında Bektaşî tekkesi olup 1806 yılında tarikât-ı Bektaşîye'den Hacı Melek'i burada postnişin olarak görüyoruz. BOA HH, 12 435

²⁵ Rifâiye Tekkesi Cami-i Atik (Eski Cami) Mahallesindedir. Temettuat sayımı sırasında aynı mahalle 27 no'lu haneye kayıtlı Şeyh Mustafa Efendi b. Hasan ise büyük ihtimal bu tekkenin şeyhidir. Hatta Osman b. Mehmed'in işlettiği vakıf harnam dükkân ve asiya'dan oluşan vakıf da bu tekkeye aittir. BOA, *Temettuat Defteri*, no:12 537

²⁶ Bir rivayete göre kendisi de Şumnu'nun fethi sırasında şehid düşen Gelberü Sultan Zaviyesi etrafındaki geniş mezarlıkta 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında şehid düşenlerden bir kısmı ile Şinasî'nin babası da medfundur. Keskioğlu-Özaydın, s.123

Mekteplerle ilgili şimdilik net bir liste çıkaramıyoruz.²⁷ Ancak bahsi geçen altı medreseden ikisi temettuât kayıtlarında da adına rastladığımız Ali Bey Medresesi ile Müşebbekli (Camii) Medresesidir. Diğerleri de yine bütünleşmiş oldukları camilerden dolayı tanıdığımız Muradiye Medresesi, Hacıoğlu Camii Medresesi, Şerif Halil Paşa Medresesi ve El-Hâc Hüseyin Efendi Medresesidir.²⁸ Hepsi de ilk ve orta dereceli öğretim kurumları olmasına rağmen öğrenimlerine Şumnu medreselerinde başlayıp son dönem Osmanlı uleması arasında sivrilenler olmuştur.²⁹ Tanzimat sonrası eğitim reformunun bir yansıması olarak bir Rüştîye açılmıştır.³⁰

Eğitim öğretim kurumları ile dinî eserler yanında Osmanlı şehir kültürünün vaz geçilmezleri arasında yer alan kültürel yapılardan çeşme, hamam, han, kütüphane, köprü, saat kulesi ve benzeri eserler ile bunların ayakta kalabilmesi için her türlü bakım ve onarım giderlerini karşılayacak vakıflar açısından da Şumnu zengin bir mirasa sahiptir.

Çeşmelerden şadırvan çeşme türünde adlarını sayabileceğimiz örnekler arasında Şerif Paşa Çeşme ve Şadırvanı, Çarşıçı Çeşme ve Şadırvanı, Mutaflar Çeşme ve Şadırvanı, Gelberi Sultan Çeşme ve Şadırvanını söyleyebiliriz. Temettuât kayıtlarında vakıfları bulunan iki çeşmeden biri Çarşı Çeşmesi'dir. 28 dükkanlık bir vakfı bulunmaktadır.³¹ İkincisi Istraca Çeşmesidir.³² Sultan II. Mahmud'un

²⁷ Temettuât kayıtlarında dolaylı olarak adları geçen mektepler arasında Hacı Şaban Mektebi, Mehmed Bey Mektebi, Yahya Bey Mektebi ve Şerif Paşa Mektebi'ni sayabiliriz.

²⁸ Son medrese Cami-i Atik-i Bâlâ Mahallesindedir.

²⁹ Örneğin bunlardan Musıla-i sahn payesine sahip Şumnulu Hacı Ali Efendi ilmiye mensuplarından pek azına kısmet olan ve Ramazan aylarında padişahın katılımıyla gerçekleştirilen "huzur dersi meclisi"ne seçilmişti. Bunun dışında Şumnulu Zarifzade Mehmed Esad Efendi, Hocazade Hüseyin Hüsnü Efendi,, Mustafa Salim Efendi, Abdullah efendi, Mustafa Nuri Efendi'nin adlarını sayabiliriz. İlmî payeleri ve yükseliş tarihleri için bkz., *İlmiye Salnâmesi* (Haz. Seyit Ali Karaman-Cevdet Dadaş), İstanbul 1988, s.61, 67, 69, 106, 114, 169, 595

³⁰ Şumnu, bu birikimi ile Osmanlı sonrasında da Bulgaristan'daki Türk toplumunun kültürel merkezi olmaya devam etmiştir. Burada daha sonra açılan "Medresetü'n-Nüvvab" adlı ilahiyat okulu ve "Dârü'l-Muallimîn" de denilen öğretmen okulunun mezunları Bulgaristan Türklüğünün sesi ve temsilcisi olmuşlardır. Okulların açılış safahatı ve önemi ile ilgili bkz., Süleyman Sırrı Tokay, "Şumnu Türk Darülmuallimini", *Anayurt Gazetesi* 1, 15 Şubat 1955 (Ankara), sayı. 24-25; Sadi Bayram-Hayrettin Ersal, "Bulgaristan'da Muftî Yetiştiren bir Vakıf Kuruluşu: Nüvvap", *Vakıflar Dergisi*, Sa.XX, 1988

³¹ BOA, *Temettuât def.*, no: 12 597

³² Fevkalâde çalışkan ve görev yaptığı yerlerdeki eserleriyle ünlü Ağa Hüseyin Paşa'nın 1828-1829 Osmanlı-Rus Şavaşı sırasında Şumnu'da kaldığı süre içerisinde yaptırdığı eserler arasında yer alan ve Lüffi Efendi'nin "suyunu dört saat mesafeden getirttiği mâ-i leziz çeşmesi" bu olmalıdır.

Şumnu'da bina ve inşa ettirdiği tesisler arasında bir de "çeşme-i aliye" vardı, fakat çeşmenin yeri ve özelliklerine dair yeterli bilgiye sahip değiliz.³³ Son dönemlere kadar yaşadığı anlaşılan diğer çeşmeler arasında Acı Çeşme, Apil Çeşmesi, Dolupınar Çeşmesi, Çingene Çeşmesi, Çukur Çeşme, Kılak Çeşmesi, Karaağaç Çeşmesi, Kasap Çeşmesi, Mangalak Çeşmesi, Reiscami Çeşmesi Ve Üç Pınar Çeşmesi bulunmaktadır. Bunların çoğu eski ve yeni mahalle³⁴ adı olup çeşmeler de mahalle çeşmesi niteliğindedir. Çeşmeler, mahallelerin hem su kaynağı, hem musikisi hem de mahallelinin haberleşme mekanı, yaşantılarının acı tatlı olaylarını paylaştıkları yerler olarak apayrı bir öneme sahiptir.

Bugün halâ ayakta olan çeşmelerden biri şehrin kıyı mahallelerinde Ravna mahallesindeki Büyük Çeşme'dir. 1688 yılında blok kesme taşlardan dikdörtgen gövde üzerine süslemelerle örülmüş çeşme gür suyuyla dikkati çekmektedir, halk arasında "Papaz Çeşmesi" de denilmektedir.³⁵ İkincisi 1774 yılında yapılan Kurşunlu Çeşmedir. Çeşme'yi yeniçeri ağalığından vezir olduğu için Ağa Paşa da denilen Yeğen Hacı Mehmed Paşa o zaman Ağa kapısı denilen Yeniçeri dairesi karşısında yaptırmıştır.³⁶ Sekizgen gövde üzerindeki küçük kubbesi ve gövdenin sağ ve sol tarafında uzanan duvarlar önünde boylu boyunca sıralanmış yalaklarına bakılırsa daha çok hayvan sulama çeşmesidir.

Kasabada üçü mülk ikisi vakıf beş hamam vardır. Hamamlardan en eskisi Evliya Çelebi'nin andığı Köprübaşı Hamamı, ikincisi (Ali oğlu) Şaban Bey Hamamıdır. Aynı adı taşıyan mahalleye de adını veren bu Şaban Bey olmalıdır. Üçüncüsü de yine adı bir mahalle adıyla bütünleşmiş Şeyh Mustafa Efendi Hamamıdır.³⁷ Son dönem bir vakıf defterinde beş hamam yeni adlarıyla Eski Hamam, Yeni Ha-

---

Paşa çeşme için yeteri kadar nakit de vakfetmişti. *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, VIII/1272-1273. Temettuât defterinde iki vakıf dükkân gözükmektedir. *BOA, Temettuât def.*, no:12 568

³³ Çeşme 1832 yılında yapılmıştır. *BOA HH*, 592/29 029

³⁴ Şumnu'da son döneme kadar yaşayan mahalle adları için bkz. Tuğlacı, s. 478; Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, s. 66 Miyatev, Şumnu'daki bir çeşme kitabesinin 1593 tarihini taşıdığı naklediyorsa da kitabenin hangi çeşmeye ait olduğunu bilemiyoruz. Karş., P. Miyatev, *Les Monuments Osmanlis en Bulgarie*, s. 85; Türçe çev. *Macaristan ve Bulgaristandaki Türk Sanat Eserleri* (çev. Yaşar Yücel), Ankara 1991, s. 39

³⁵ *Cradle of Ancient Culture*, s.58-59

³⁶ Osman Keskiöğlu, *Bulgaristan'da Müslümanlar ve İslam Eserleri*, (Tarihsiz), s.83

³⁷ Hamamın, tapu tahrir defterinde 1727 (1140) senesinde kaydı vardır. Mahalle, Temettuât sayımı sırasında 17 hane nüfusuyla Şumnu'nun en küçük mahallesidir. *BOA, Temettuât def.*, no:12 535. Eski bir mahallenin bu kadar küçülmesi, ya eski yerleşimin yeni mekanlara kaymasından ya da nüfusunu yeni kurulan bir mahalleye kaptırmasından doğabilir.

mam, Çifte Hamam, Orta Hamam ve Susuz Hamam olarak sıralanmıştır. Bunlardan ilk üçü mülktür.³⁸ Orta Hamam Şaban Bey Camii vakfidir.³⁹

Alış veriş mekanları olan hanlardan ilki yine Evliya Çelebinin haber verdiği Köprübaşı Hamdır. Daha sonra sosyo-ekonomik gelişmeye paralel olarak Taşhan inşa edilmiştir. Kasaba bir imalât ve ticaret merkezi olarak güçlendikçe bu yapıların hem sayısı artmış, hem de Evliya Çelebi'nin yokluğunu vurguladığı bedesten (bezzazistan) ve benzeri sadece belirli kalem malların alım satımının yapıldığı hanlar ortaya çıkmıştır. Temettuât kayıtlarından sekizi müslümanlara, beşi gayrimüslimlere ait 11 han belirledik. Vilayet salnâmesinde bu sayı 22'dir.⁴⁰ Bunların mimarî özelliklerine ve kapasitelerine dair sağlıklı bilgiye sahip değiliz. Türk hanları ile gayrimüslimlere ait hanlar arasında önemli yapı farkları vardır.⁴¹ Bugün sadece türünün örneği olan bir Osmanlı bedesteni kültürel değer olarak korunmaktadır.⁴²

Şumnu'nun küçük çayı üzerinden şehri birbirine bağlayan muhtelif tarihlerde yapılmış köprülerine bir yenisini 1829 yılında yaptırdığı kârgîr köprü ile Ağa Hüseyin Paşa eklemiştir. 1837 yılında Şumnu'da incelemelerde bulunan II. Mahmud, tamirini istediği dört cami ile birlikte bir köprü (cısır) inşasını da emretmişti. Adı geçen köprü 1839 yılında tamamlanmıştır.⁴³ Yine bugün yarım halde bulunan saat kulesi Şerif Paşa Camisinin güneyinde şehrin eski merkezi bitpazarı civarında 1604 yılında Tutucızâde Hacı Ömer tarafından inşa edilmiştir.⁴⁴ Daha sonra, kurulan Tuna Vilayetinin simgesi olan daha görkemli bir saat kulesi 1865'de Şumnu'ya bağlı Yeni Pazar Kasabasında yapılmıştır.⁴⁵ Kaza merkezinin bildiğimiz ilk kütüphanesini Şerif Halil Paşa, 1744 yılında yaptırdığı Cami, mektep, medrese ve şadırvandan oluşan küçük külliyesi içinde kurdu- muştur.⁴⁶

³⁸ BOA, *Nezâret Sonrası Vakıf Defteri*, no:10 267, f. 1a

³⁹ aynı yer. Ayrıca BOA, *Temettuât def.*, no:12 625

⁴⁰ *Tuna Vilayet Salnâmesi* 1290, s.109

⁴¹ *Cradle of Ancient Culture*, s. 40-41

⁴² Restoran olarak işletilen hanın görüntüsü için bkz. Tuğlacı, s. 460

⁴³ BOA HH, 589/28 948 (1255/1839)

⁴⁴ Keskiöğlü; s. 83; Memişoğlu, 67

⁴⁵ Yenipazar saat kulesi'nin fotoğrafı için bkz., *Cradle of Ancient Culture*, s. 87

⁴⁶ 1944 yılına kadar fonksiyonel olan külliyedeki kütüphanede içinde çoğu Şerif Paşanın bağışladığı el yazması 5 000 cilt kitap bulunmaktaydı. Tuğlacı, s. 475

4- Vakıflar

İktisadî yönü ağır basmakla birlikte hem dinî, hem sosyo-kültürel hayatın öne çıkmış kurumları olan vakıflar, tüm Osmanlı yerleşim birimlerinde olduğu gibi Şumnu'da da önemli bir yere sahiptir. Temettuât kayıtlarına dayanarak Kasabada toplam 18 vakıf tespit ettik. Bunlardan beşi cami,⁴⁷ ikisi çeşme vakfıdır. Çeşmelerden Çarşı Çeşmesi vakfının mütevellisi Fetvacıoğlu zevcesi Haviş Kadın adında bir bayandır.⁴⁸ Diğer vakıfların hangi amaçla kurulduğuna dair herhangi bir kayıt düşülmemiştir. Vakfiyelerini elde edinceye kadar net bir şey söyleyemeyeceğiz.

Kazadaki vakıfların şemsiyesi altında bulunan emval arasında 258 dükkan, dört han, iki hamam, dört âsiyâb, bir âsiyâb arsası, iki salhane, bir fırın ve 360 kuruş nakit para vardır. Toplam gelirleri 22 712 kuruştur.⁴⁹ İçlerinde mali açıdan en güçlüsü 6 672 kuruşluk geliriyle Köse Tuzcu vakfıdır. 46 dükkan, bir han ve bir salhaneden oluşan vakfın toplam geliri 6 672 kuruş tutmaktadır. Köse Tuzcu Vakfında olduğu gibi gelirlerden gerekli masraflar çıktıktan sonra kalanının vâkıfın evlatları arasında dağıtıldığına bakılırsa bazı vakıflar "zürri vakıf" statüsündedir.⁵⁰ Vakıflardan 12'si mütevellilerince yönetilmektedir. Diğerlerini de muhtemelen nazırları idare ediyordu.⁵¹

Temettuât kayıtlarına dayalı olarak çıkardığımız vakıf tablosunun, Şumnu vakıflarının sadece cüz'î bir kısmını oluşturduğunu vurgulamak gerekir. Çünkü temettuât sayımları hane reislerinin meslek ve gelirleri baz alınarak yapılmış ve sadece vakıf yöneticisi konumundaki hane reislerinin yönetimi altındaki vakıf malları kaydedilmiştir. Kırk civarında cami ve mescidi bir o kadar mektep ve medresesi, çeşme ve şadırvanı olan bir yerleşim biriminde aksini düşünmek

⁴⁷ Manavoğlu, Şaban Bey, Hacı Recep ve Sulak Cami vakıfları. Beşincisi Müşebbekli Caminin kandilleri için vakfedilmiş iki dükkândan ibarettir.

⁴⁸ Vakıf 28 dükkânın kira gelirlerinden oluşmaktadır. *BOA, Temettuât def., no:12 595, s.14*

⁴⁹ Bkz., ek: tablo

⁵⁰ Vakıf gelirlerinden vâkıfın arda gelenlerinin faydalandığı vakıf türü için kullanılan bir terimdir. Hacı Abdullah mahallesine kayıtlı Ali b. Mehmed Emin'in tevliyetinde bulunan vakıf gelirlerinden yapılan masraflar dışında kalan 144 kuruş vâkıfın "evladı beyninde" taksim olunmuştu. Aynı mahallede oturan Osman b. Mustafa'nın tevliyetinde bulunan vakfın gelirlerinden arta kalan 60 kuruş yine çocukları arasında paylaştırılmıştır.

⁵¹Örneğin, Veli Efendi Mahallesinde sakin ve meslekî pozisyonu açıkça belirtilmeyip sadece "nâzır" olarak yazılmış üç şahıs muhtemelen bu işe bakıyordu. *BOA, Temettuât def., no:12 570*

zordur. Örneğin, tablomuzda görünmemekle⁵² birlikte Şerif Paşa Külliyesinin bânisi Halil Paşa, Şumnu ve diğer yerlerdeki hayrâtı için bir vakıf kurmuştur.⁵³ Vakfın gelirleri arasında Varna yakınındaki Karagöz mezarısı mukataasının hisse-i muayyenesi; İstanbul'da Cerrahpaşa yakınında Kürkçübaşı semtinde bir menzil, Varna'da Karye-i Cedîde (Yeniköy) sınırları içinde bir başka menzilin⁵⁴ gelirleri ile on bin kuruş nakit para bulunuyordu. Halil Paşa vakfının gelirleri neredeyse tek başına temettuât kayıtlarından çıkardığımız vakıf gelirleri toplamına yakındır. Vakfiyeye bakılırsa vakıf gelirlerinin büyük kısmı Halil Paşa'nın Şumnu'daki hayrâtı için harcanmaktadır.⁵⁵

İdari Yapılar

Tanzimat sonrası idarî yapılanmanın yansıması olarak Şumnu'da mahallî yönetim birimleri için yeni binalar inşa edildi. Bunlar arasında hükümet binası, zap-tiye binası, hastahane, mahkeme, telgrafhane binalarını sayabiliriz. Bunlardan Telgrafhane yüzyılın iletişim aracı olarak Kırım Savaşı sırasında Batılı müttefiklerin yardımıyla 1855 yılında Şumnu'ya geldi.

Verdiğimiz örneklerden de görüldüğü kadarıyla Şumnu, dinî-tasavvufî, askerî, idarî, sosyo-kültürel yapı eserleri bakımından zengin bir Osmanlı mirasına sahiptir. Son dönemde şehrin stratejik önem kazanması ve buna bağlı olarak büyüyüp zenginleşmesi bu tür yapıları hem sayıca çoğaltmış, hem de daha yeni, daha görkemli örneklerle zenginleştirmiştir. Ancak gerek çağın hastalığı olan çarpık ve duyarsız yapılaşma gerekse merkezî ve mahallî Bulgar yönetimlerinin

⁵² Çünkü vakfın asıl mütevellisi ve yönetimi İstanbul (Asitâne)dadır. Vakfiyenin 21 Rebiülevvel 1157 (4 Mayıs 1744) tarihli v transkribe metni için bkz., Keskiöglü, *Vakıflar Dergisi*, Sa.XIX, s. 26-29

⁵³ Halil Paşa'nın vakfının gelirlerinden hissemend olacak diğer hayrâtı, İstanbul'da At Meydanı ve Defterhane-i Amire yakınında yaptırdığı çeşmeler, Defterhane-i Amirede kaldırımlar, Şumnu yakınında Madare Köyü'nde babası Ali Ağa'nın mescidi yerine yaptırdığı cami ve mekteptir.

⁵⁴ Her iki menzilin bünyesinde yer alan ebniye ve teferruatı vakfiyede ayrıntılarıyla sayılmıştır.

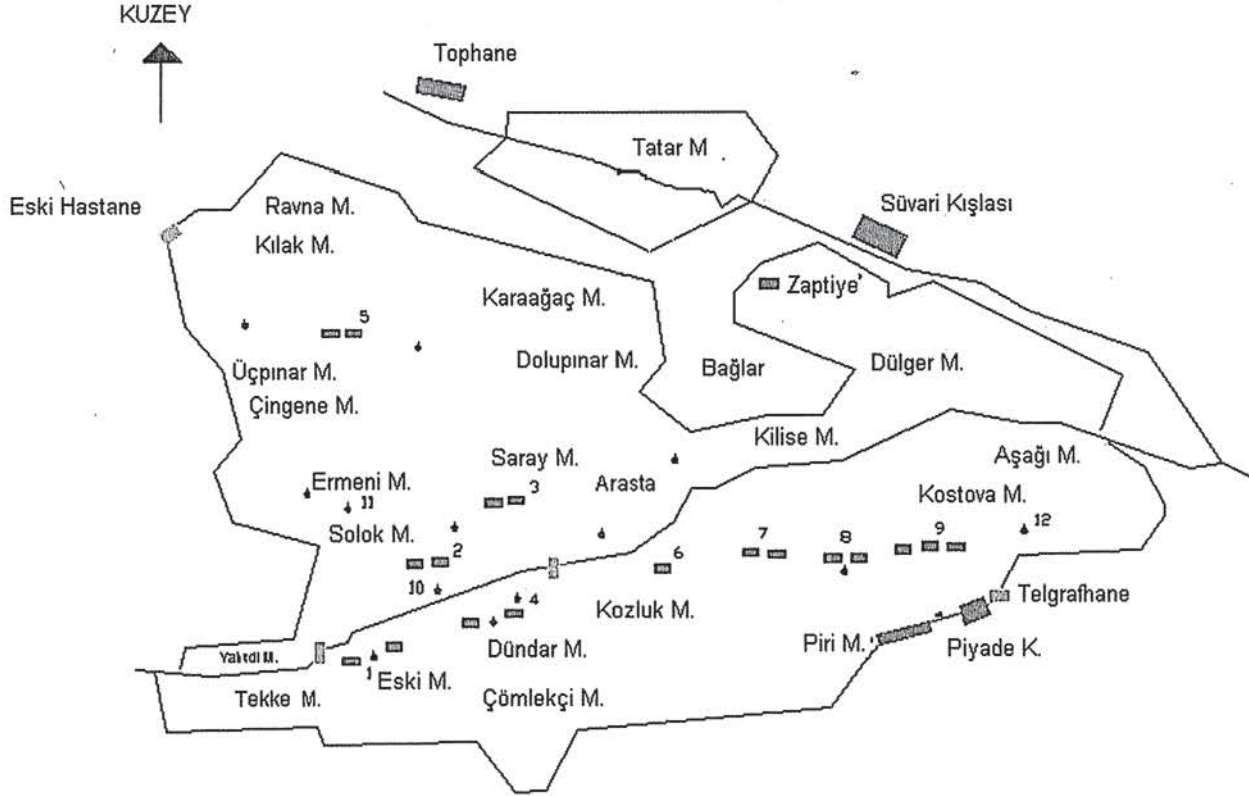
⁵⁵ Vakfiyeye göre, külliyyede vakfın gelirlerinden faydalanacak hizmet erbabı ve bunlara ödenecek meblağ ile diğer muameleler için yapılacak harcamalar şöyle belirlenmiştir: Caminin eski görevlileri haricinde görevlendirilen imam-ı sâni, yevmî onbeş akçe; müezzin-i sâni, on akçe; Kayyim-i sâni, sekiz akçe; üç nefer devirhan, beşer akçe; munkıd-i kandil, üç akçe; vâiz-i cuma on beş akçe; müderris, yirmi akçe; Kuran hocası, on akçe; hat hocası (haftada iki gün kütüphanede hat dersi karşılığı) on akçe; birinci hafız-ı kütüb (dört gün hizmet karşılığı), on akçe; ikinci hafız-ı kütüb, altı akçe; su yolcusu, üç akçe; beş nefer cüzhan, beşer akçe; hatib, sekiz akçe; na'than, beş akçe; ferraş, üç akçe; imam-ı atık, altı akçe; iki nefer müezzin-i atık, beşer akçe; kayyim-i atık, üç akçe; câbî, altı akçe; kâtib, on beş akçe; mütevellî, yirmi akçe; mütevellî kaymakamı, on beş akçe; nâzır, on beş akçe; on adet medrese odasının her birine şem'-i baha, dörder akçe, cami mihrabının iki tarafına konacak beşer vukıyyelik şem'-i asel (bal mumu) için yirmi beşer akçe.

Osmanlı kültürüne yönelik bilinçli ve kasıtlı yok etme politikaları, aslında her biri kültürel ve tarihi birer zenginlik olan bu eserleri tarihin sayfaları arasına sığınmaya mahkûm etmiştir. Sağlıklı envanteri bulunmayan pek çok eserin, vakıf kayıtları, şehir tarihine ışık tutan belge ve bilgiler, özellikle askeri nitelikteki eserlerin arşivlerde bulunabilecek plan-proje ve benzeri bilgiler yardımıyla aydınlatılması gerekmektedir.

Ek: 1 Şerif Halil Paşa Vakfından Ücret Alan Vakıf ve Külliye Görevlileri

Görevliler (ve Hizmetler)	ücretler (vevmive)	
Mütevelli	20	akçe
Mütevelli kaymakamı		15 "
Nâzır		15 "
Katib		15 "
Câbî		6 "
Kayyim-i atik		3 "
Kayyim-i sâni		8 "
<hr/>		
Su yolcusu		3 "
Ferraş		3 "
Munkid-i kandil	3	" "
İmam-i atik		6 "
İmam-i sâni		15 "
Müezzin-i atik (ıku nefer)		5(x2) "
Müezzin-i sâni	10	" "
Vâiz-i Cuma		15 "
Hatib		8 "
Devirhan (3 nefer)	5(x3)	" "
Na'than	5	" "
Cüzhan (beş nefer)	5(x5)	" "
Müderris	20	" "
Kuran hocası		10 "
Hat hocası		10 "
Hafız-ı kütüb-i evvel		10 "
Hafız-ı kütüb-i sâni	6	" "
<hr/>		
şem'i bahâ (medrese odalarına)	4(x10)	" "
şem'-i 'asel (mihrab kenarlarına)	25(x2)	" "
<hr/>		
Toplam	296	" "

Kroki:1 Osmanli son döneminde Sumnu'nun yerleşim planı

- 1- Eski Çarşı 2- Şeytan Çarşısı 3- Yukarı Pazar 4- Bit Pazarı 5- Kılak Çarşısı
6- Taş Mağaza (Bezistan) 7- Manifaktür Çarşısı 8- Kazanç Çarşısı
9- Dikiciler Çarşısı 10- Halli Paşa Camisi 11- Ermeni Kilisesi
12- Üç Azizler Kilisesi

KAYNAK: G. Cumaliev

Tablo: 1 Şumnu'daki vakıf varlığı

Hane No	VAKIF SORUMLUSU	VAKFI ADI	Sorumlunun Statüsü	Dükkan- Mağ.		Han		Hamam		Asiyab		Sait, Deb, Fınn				GELİR
				Adet	Gödr	Adet	Gödr	Adet	Gödr	Adet	gödr	Adet	Gödr	Adet	Gödr	
	<i>Cami-i Atik-i Balı Mah.</i>															
11	Osman b. Mehmed	-	-	2	100			1	1500	1	200					1700
	<i>Cami-i Atik-i Zır Mah.</i>															
45	Mazlum Ahmed b. Osman	<i>Manavolu Camii vakfı</i>	mütevellî	30						2						1.696
49	Seyyid Haliz Edhem Ef b. İsmail	<i>Suluk Camii vakfı</i>	-	26												911
	<i>Fetvaci Mah.</i>															
80	Fetvacıoğlu zevc. Havîş Kadın	<i>Çarşı Çeşmesi vakfı</i>	mütevellî	28												1.070
	<i>Hacı Abdullah Mah.</i>															
7	Findık Ahmed b. Mehmed Ağa	-	-	3	210										360	570
44	Ali b. Mehmed Ermin	<i>Köşe Tuzaçı vakfı</i>	mütevellî	46		1						1				6.672
	Kasımzade Hacı Halil b. Omar	-	-													
47			mütevellî	3			1									500
69	Osman b. Mustafa	-	-	28												1.694
	<i>Hacı Ahmed Mah.</i>															
13	Mustafa b. Ahmed	<i>Tiryakızade H. Ahmed Ağa vakfı</i>	mütevellî	15								1				543
	<i>Hacı Memiş Mah.</i>															
51	Süleyman b. Abdurrahman	<i>Molla Abdurrahim vakfı</i>	mütevellî	7	422								1	70		492
	<i>Kadı Ali Mahalleesi</i>															
81	İsmail b. Mustafa	<i>Ahmed Çavuş vakfı</i>	mütevellî	3	168	1	1200									1.368
	<i>Kadı Mescidi-i Balı Mah.</i>															
	Serif Efendi b. Hüseyin	<i>İmamhane mesrut vakfı</i>	-								1	60				60
	<i>Salih Efendi Mah.</i>															
	Döhani Hacı Haliz Mehmed b. Hüseyin	<i>Müebbekîlî kandillerine Camii vakfı</i>		2	26											26
26	Abdürafî Efendi b. Omar	<i>Kara Ali Bey vakfı</i>	mütevellî	9	787											787
40	Deniz Mehmed b. Osman	-	-	18	907	1	650			1ar.	100					1657
	<i>Suluk Mah.</i>															
37	Haliz İbrahim Ef b. Mustafa	<i>İstıraç Çeşmeleri vakfı</i>	mütevellî	3	70											70
57	İbrahim Ağa b. Ahmed Ağa	<i>Gemîş Ağa vakfı</i>	-	14	584											584
	<i>Şaban Bey Mah.</i>															
5	Ali b. Hacı Ebubekir	<i>Şaban Bey Camii vakfı</i>	mütevellî					1	1200	1	-					1.200
26	Ahmed b. Omer	<i>Hacı Receb Camii vakfı</i>	mütevellî	21	1210											1.210
	TOPLAM			258	4486	4	1850	2	2700	5	360	2	1	70	360	22.712

منه انجم سید محمود خانک امرتساریه
 اردی بید جای دکنه وضع تملقند
 یادہ کن جودین طبع نبیاس کولک بیت
 سؤزی یہ سؤ تہنیدہ اردی بوملوقند
 عطا اوقی بندہ سینی اردی نامہ
 نعل وقتک یاری حق امین قایت کولوقند
 بونکہ رسم تزیاسنتہ اقصی بقندہ درونق
 جہانہ یاری جوی اردن خلق حق لم یزلوقند
 دعاسہ یاد امین ارتقاد عسکر برکت مہرک
 سکای جند تصعد ایتدی قشائنتہ کولوقند
 مذہب بردی حق سؤ اقصی کلام اول کولوقند
 امردی جہن بزلتتیر طالب اولوقند
 جناب شانہ محمود انجم خانک نقد جودیلہ
 سؤزی - یا اردی کینہہ بویدیلوقند
 ۱۲۱۲ھ

Şumnu'da yapıldığı Sövrari Kışlasının kitabesi

شاه کردن هم حرفه خان محمود
قدیمه: علاءک اعشاری صی ایسی نصیب

اشته از جمله یونبار مهتآن دنگ
شخصی به ارزی نقود کعبه شیب

اراموب چونکه عطا نده سنه تنظیم
ایری دقله بودیم اوزره نیاس شیب

صی اریا هفتنه دودانه عمل ریسین
کلری عهدنوه وجوده نقدر ارضیب

طالب مصرع تاریخی امداد ایدلم
شمنی انبار مهتاتی یالری بلک نوب

۱۲۱۱

علاک یادشدهی حرفه خاله محمود
دهری سید ایسی بون نعت جدید خلد

لفظ ارموب شمری یونبار جویله دنگ
شمنیه قیلری عنایان وعظاسله بنا

نیکب همی آب ترحله درن
بردیقه اولد ت فرس عدلنده جفا

ففتنه عمینه بوزرعه عالد
برکات ایلیه احسان رعایت مولی

طالب مصرع تاریخی نعت بلووم
شمنی انبار جویاتی یالری جفا

۱۲۱۱

Ek: 2 Şumnu'daki Camilerin Listesi

Belge 3: Mühimmat ambarı kitabesi metni

Şırnu Camileri

1-Abdullah Çavuş Camii (Solak Mahallesinde)	21-Köse Tuzcu Camii (Çarşı içinde)
2-Abdurrahman Ağa Camii	22-Manav-zâde Camii
3-Ali Çelebi b. Yahya Efendi Camii (Solak Sinan Mah.)*	23-Mehmed Çelebi Camii
4-Cami-i Atik (Nasuh Paşa C.)*	24-Mihrab-ı Cedid (Mahallesi) Camii
5-Çalkoçju Camii*	25-Muradiye Camii*
6-Çarşı Camii*	26-Muslih Cündi Camii
7-Çukur (Mahalle) Camii	27-Müşebbeki Camii
8-Debbağ Mehmed Çelebi C. (Veli Efendi Mah.)*	28-Talsib-zâde Mehmed Ağa Camii
9-Etubekir Ağa Camii (Hacı Pir-i Zir M.)	29-Saat Camii*
10-Hacı Ahmed (Kalak) Camii	30-Seyyid Molla İsmail Camii (Kamp Mah.)
11-Hacı Hüseyin Camii (Solak Sinan Mah.)	31-Solakbaşı-zâde Hacı Hüseyin Camii (Kürkçübaşı Mah.)
12-Hacı Mehmed Ağa C. (Ağaç Kırkpınar Reis Mah.)	32-Solak Sinan Camii (Solak Mah.)
13-Hacı Mustafa b. H. Yüseyin Ağa C. (Şaban Bey Mah.)	33-Şaban Bey Camii
14-Hacı Osman Ağa Camii (Kadı Mah.)	34-Şerif Ağa Camii*
15-Hacı Ömer Ağa Camii (Pabuççu Mah.)	35-Şerif Halil Paşa Camii*
16-Hacı Recep Ağa Camii	36-Şeyh Camii
17-Hacı Selâmet Camii (Uç Pınar Mah.)	37-Şeyh Mustafa Efendi Camii (Veli Efendi Mah.)
18-Hamîd Ağa Camii	38-Tuzcu Köse Mustafa Ağa camii
19-Hoca-zâde Mehmed Bey Camii	39-Veli Efendi Camii*
20-Karaağaç Camii	40-Yanık Camii*

Tablo:2 Rusçuk Sancağı'nda muhtelif emlak ve binalar

Rusçuk Sancağında Muhtelif Emlak ve Binalar										
Gins-Emlak	Tetrakan	Sillistre	Nijbolu	Plevno	Zitjov	Cuma-i Atik	Hezergrad	Şırnu	Rusçuk	Yekân
Hane	1108	1523	909	2668	2227	1859	1814	4152	4306	20566
Cami-i Şerif	3	13	12	18	19	17	11	40	30	163
Dükkan	141	497	270	925	738	1264	608	1523	1541	7507
Mağaza	35	54	59	18	212	9	31	253	143	814
Han		4	5	30	18	14	8	28	22	129
Hamam	1	3	1	1	1	1	1	5	2	15
Değirmen	12	8		44	22	9	26		7	128
Finn	4	18	6	33	12	21	15	35	40	184
Debbahane	1	7	1	6	6	12	10	46	15	104
Ma koltuk meyhane	32	41	13	17	68	3	30	34	90	328
Ma koşuş karakolhane		8	6		2				2	8
Ma tabya tophane	1	13	12					14	15	55
Cephane		3			1			2	7	13
Islahhane									1	1
Telgrafhane	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
Hastahane				1				1	3	5
Kışla		2	1		1			3	2	9
Tersane									1	1
Anbar	27	5	4		17		1	13	8	75
Hükümet konağı	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
Mahkeme	1	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Gümrük	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
Memleket saati	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
Ma İmaret medrese	1	2	2	3	1	6	2	6	6	29
Mektep	4	7	8	14	3	6	2	22	9	75
Tokko ma türbe	1		1	5		1	6	10	7	31
Kilise, Havra, Manastır	2	5	2	3	5	1	2	5	4	29

Kaynak Tuna Vilâyet Salnamesi, 1290